

Asia: VN/1646/2020

Lausuntopyyntö sosiaaliturvakeskustelun välimietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1. Sosiaaliturvalainsäädännön yhtenäistäminen (välimietinnön ehdotukset 1 ja 2)
1.1 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset hakuaajat ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä etuuksissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia etuuksien hakuaikojen yhtenäistämällä voisi olla?

-

1.2 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä tilanteissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistämällä voisi olla?

-

2. Toimeenpanon monimutkaisuus ja digitalisaation mahdollisuudet (välimietinnön ehdotukset 3 ja 4)
2.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 3 valmistelussa?

-

2.2 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 4 valmistelussa?

-

3. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet (välimietinnön ehdotukset 5, 6 ja 7)
3.1 Onko eri etuuksia ja eläkkeitä koskevien lakien työkyvyttömyyden käsitteissä epätarkoituksenmukaisia eroja ja jos kyllä, niin millaisia?

-

3.2 Mitä muutoksia lainsäädäntöön (erityisesti etuus- ja palvelulainsäädäntö) tulisi tehdä, jotta lainsäädäntö tukisi työ- ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä olemassa olevan työkyvyn hyödyntämistä?

-

3.3 Komitea ehdottaa arvioitavaksi mahdollisuuksia liittää työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviin etuuksiin kannustimia ja veloitteita osallistua palvelutarpeen arviointiin ja yhdessä asiakkaan kanssa

sovittaviin palveluihin. Ehdotuksen mukaan palvelujen saatavuus ja saavutettavuus tulee huomioida. Mitä palveluja ehdotetun arvioinnin tulisi koskea?

-

4. Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen (välimietinnön ehdotukset 8 ja 9)4.1 Komitea ehdottaa, että työmarkkinatuen toimivuutta ja uudistamistarpeita selvitetään tilanteissa, joissa työmarkkinoille pääsy tai niille palaaminen on vaikeutunut. Mitä tilanteita ehdotetun selvityksen tulisi koskea?

-

5. Opiskelu ja osaamisen kehittäminen (välimietinnön ehdotukset 10, 11 ja 12)5.1 Komitea ehdottaa, että etuusjärjestelmän tulee tukea ihmisten jatkuvaa oppimista ja edistää osallistumisen tasa-arvoa. Miten etuusjärjestelmää tulisi uudistaa, jotta se parantaisi osallistumisen tasa-arvoa ja tukisi jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän uudistamista?

-

5.2 Komitea katsoo, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. Miten nuorten sosiaaliturvaa tulisi uudistaa, jotta etuus- ja palvelujärjestelmien monimutkaisuus ja niiden sisälle asetetut kannustimet eivät aiheuttaisi koulutuksen tai muiden palvelujen ulkopuolelle jäämistä tai jättäytymistä?

Nuorten työurat ovat tyypillisesti lyhyitä ja katkonaisia eikä heille siksi ole juuri kertynyt varallisuutta. Tämä korostaa sosiaaliturvan merkitystä elämän nivelvaiheissa ja yllättävissä tilanteissa. Nuoret ovat elämän siirtymävaiheissa hyvin riippuvaisia sosiaaliturvasta ja käyttävätkin verrattain paljon sosiaaliturvaetuuksia.

Allianssi kritisoi sitä, että välimietinnössä linjataan, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. On totta, että pelkän perusasteen varassa olevien työllisyysaste on matala ja yhä useampi avautuvista työpaikoista edellyttää korkeaa osaamista. Tähän ongelmaan on kuitenkin jo osin pyritty vastaamaan oppivelvollisuuden pidentämisellä.

Nuorten velvollisuus hakea koulutukseen on ajatuksena ymmärrettävä, mutta käytännössä usein toimimaton. Pelkkä velvoite ei motivoi sellaista nuorta, jolla ei ole halua tai kykyä osallistua koulutukseen. Nuoria tulisikin kannustaa koulutukseen ennemmin palveluiden ja ohjauksen kautta, kuin sanktioilla.

Tulottomina toimeentulotukea saavat nuoret ovat käytännössä usein työttömiä, mutta vailla työttömyysturvaa. Syynä tähän ovat alle 25-vuotiaille työttömille ja vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille työttömyysturvassa asetetut erityisehdot: nuorilla on tukea saadakseen velvollisuus hakeutua koulutukseen ja sen lisäksi pitkä viiden kuukauden odotusaika. Näin pitkä odotusaika on

poikkeus, jota on hyvin vaikea perustella. Lisäksi se kohdistuu myös niihin nuoriin, jotka ovat toimineet sosiaaliturva- ja koulutusjärjestelmien asettamien odotusten kannalta "oikein". Allianssi esittää, että odotusaika poistettaisiin.

Toisin kuin voisi kuvitella, työvoimapolitiittinen sanktiointi ei tarkoita automaattisesti lupauspalveluista tai tuesta nuorelle. Usein työttömällä nuorella on muitakin haasteita kuin vain koulutuksen tai työn puute. OECD:n 2020 julkaiseman Faces of Joblessness -raportin mukaan nuorten pitkäaikaistyöttömien kohdalla korostuvat matala koulutustaso sekä mielenterveysongelmat.

Koulutusjärjestelmä, joka pyrkii kasvattamaan osaavia ja kunnon kansalaisia, on erilaisissa elämäntilanteissa olevia nuoria kohtaan monimutkainen, epälooginen ja eri suuntiin kannustava. Ensikertalaisikiintiön myötä nuoren ei aina kannata hakeutua koulutukseen, sillä paikan vastaanottaminen vaikeuttaa unelma-alalle pääsyä tulevaisuudessa. Opintotuen tukikuukausien vähentämisen myötä nuorten ei kannata opiskella alaa, jonka sopivuudesta ei ole varma. Lisäksi opintojen aikainen velkaantuminen ymmärrettävästi karkottaa monia koulun penkiltä.

Sosiaaliturvajärjestelmä (opintotuki, työttömyysturvan velvoitteet) ja koulutusjärjestelmä asettavat siis nykyään nuorille keskenään ristiriitaisia vaatimuksia ja kannusteita. Kokonaistarkastelua todella tarvitaan.

5.3 Komitea ehdottaa selvitettäväksi edellytyksiä käynnistää opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus. Millainen opintotukijärjestelmän uudistus tukisi opiskeluajan toimeentuloa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua?

Jo sosiaaliturvakomitean toimeksiannossa on linjattu, että uudistustyö tarkastelee myös muita, esimerkiksi opiskeluun liittyviä etuuksia. Olisi oleellista, että välimietinnössä ehdotettu opintotuen kokonaisuudistus toteutettaisiin.

Opintotuen uudistaminen on ollut poukkoilevaa ja kokonaistarkastelu olisi tarpeen, huomioiden myös lukuisat isot viime vuosien koulutuspoliittiset uudistukset kuten todistusvalinta, ensikertalaisikiintiöt ja oppivelvollisuuden pidentäminen. Muun muassa lapsiasiavaltuutettu on nostanut esille vuoden 2022 eduskuntakertomuksessaan suomalaisen lainsäädännön heikon lapsivaikutusten arvioinnin viime vuosien koulutuspoliittisissa reformeissa. Valtuutetun mukaan vaikutusarvioinnit ovat jääneet pääosin hallinnollisiksi kuvauksiksi sekä rajallisten ja monin paikoin erittäin puutteellisten kyselyaineistojen esittelyksi. Koulutuspoliittisten uudistusten taustalla ollut tietopohja näyttäytyy osin heikkona, eikä reformien vaikutuksia ole seurattu ja arvioitu huolellisesti.

Suomi on asettanut kunnianhimoisen tavoitteen: yli puolella nuorista tulisi tulevaisuudessa olla korkeakoulututkinto. Suomen koulutustaso jäi kuitenkin nyt ensimmäistä kertaa alle OECD-maiden

keskiarvon. Koulutustason nostaminen vaatii toimia sekä koulutuspolitiikan että sosiaaliturvan saralla, eikä kumpikaan ratkaise asiaa vain yksinään.

Uudistuksessa tulee asettaa tavoitteeksi se, että jatkossa opintotuki turvaisi opiskeluaajan toimeentulon, sujuvan opiskelun ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekkään opintopolun. Opintotuen lainapainoitteisuutta tulee purkaa.

6. Lasten ja perheiden sosiaaliturva (välimietinnön ehdotukset 13, 14 ja 15)6.1 Komitea ehdottaa työryhmän perustamista lapsilisän uudistamiseksi. Mitä lapsilisäjärjestelmän eri uudistusvaihtoehtojen valmistelussa ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?

-

6.2 Komitea ehdottaa lastenhoidon tukien järjestelmän uudistuksen käynnistämistä. Miten ja mistä lähtökohdista lastenhoidon tukien järjestelmää tulisi uudistaa?

-

6.3 Vanhemmalla on vastuu lapsensa elatuksesta. Mitä muutoksia sosiaaliturva- tai muuhun lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta se tukisi vanhempien elatuskykyä?

-

7. Asumismenot ja asumismenojen korvaaminen (välimietinnön ehdotus 16)7.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 16 edistämisessä? Mikä asia tai mitkä asiat on tärkeintä selvittää?

Nuorten asumista on tuettava jatkossakin riittävästi. Tukea saavat nuoret ovat kaikenlaisissa elämäntilanteissa eli siitä hyötyvät mm. työttömät, pienipalkkaiset, epätyypillisissä työsuhteissa olevat, opiskelijat, perheelliset ja terveytensä kanssa kamppailevat nuoret. Yleistä asumistukea uudistettaessa tuleekin huomioida tuen merkittävä vaikutus pienituloisten ihmisten asumisen turvaamisessa.

Välimietinnön asumislinjaukset ovat vielä pitkälti selvityksiä ja avoinna olevia kysymyksiä, joihin on siksi vaikeaa ottaa suoraan kantaa. Allianssi näkee, että yleisessä asumistuessa on uudistustarpeita ja oleellisinta olisi selvittää ruokakuntakäsitteeseen liittyviä kysymyksiä.

Asumistukea tulisi yksilökohtaistaa, jotta se vastaisi paremmin nuorten elämäntilanteisiin. Nuoret muuttavat usein yhteen olosuhteiden johdosta ja harvemmin sillä ajatuksella, että he samalla yhdistäisivät taloutensa - mitä asumistuen ruokakuntakohtaisuus käytännössä olettaa. Onkin hyvä, että yhdeksi selvitettäväksi asiaksi on nostettu se, keiden halutaan jatkossa kuuluvan samaan ruokakuntaan. Myös nuorten käytännön asumiskokemuksista ja -näkemyksistä tulee saada lisää tietoa päätöksenteon tueksi: nyt aiheesta on käyty yhteiskunnallista keskustelua jo vuosia, mutta tutkimusta aiheesta ei ole juuri tehty.

On hyvä, että välimietinnössä linjataan yleisen asumistuen ja toimeentulotuen päällekkäisyydestä. Suuret asumismenot käytännössä ajavat monet turvautumaan toimeentulotukeen. Kun tavoitteena on toimeentulotuen tarpeen vähentäminen, on myös asumisen tukeminen otettava tarkasteluun mukaan.

Välimietinnössä linjataan myös arvioitavan, soveltuuko yleinen asumistuki eri tilanteissa olevien opiskelijoiden asumisen tukemiseen vai tulisiko opiskelijoilla olla erillinen tukimuoto. Allianssi näkee tärkeänä, että opiskelijoiden asumista tuetaan samasta järjestelmästä kuin kaikkien muidenkin asumista. Opiskelija-asuntoja ei riitä kaikille, ja opiskelijat kilpailevatkin pitkälti samoilla vuokramarkkinoilla kuin muutkin. Siksi myös tuen tason on syytä olla yhteneväinen.

8. Toimeentulotuki ja pitkäaikaisen toimeentulotukitarpeen vähentäminen (välimietinnön ehdotukset 17 ja 18)

8.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 17 ja 18 edistämisessä?

Ehdotuksen 17 osalta on oleellista huomioida, että toimeentulotuen roolia säännönmukaisesti perusturvaa täydentävänä muotona voidaan kaventaa lähinnä suuntaamalla katse ensisijaisiin etuuksiin. Ensisijaisten etuuksien tasoa parantamalla laskennallinen oikeus toimeentulotukeen vähentyisi. Samoin ensisijaisten etuuksien ehtoja korjaamalla yhä harvempi jäisi tulottomaksi ja vaille ensisijaisia etuuksia. Myös asumistuen rooli tulee tunnistaa. Nykyisin vajaa puolet perustoimeentulotuen menoista kohdentuu asumismenoihin.

Ehdotuksen 18 osalta tärkeintä on huomioida, että palveluita on tosiasiallisesti tarjolla. Palveluiden tulee olla asiakkaalle sopivia ja oikea-aikaisia. Esimerkiksi nuorten tulottomina toimeentulotukea saavien kohdalla taustalla on usein työvoimapolitiittinen sanktiointi. Sekään ei kuitenkaan nykyisellään tarkoita automaattisesti lupautua palveluista tai tuesta nuorelle.

8.2 Mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet, joilla pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää?

Sosiaaliturvajärjestelmän sisällä pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää lähinnä suuntaamalla katse kohti ensisijaisia etuuksia ja erityisesti niiden tasoa ja saamisen ehtoja sekä asumistukea. Etuuksien alhaisen tason vuoksi laskennallinen oikeus toimeentulotukeen syntyy monella. Lisäksi etuuksien saamisen ehtojen vuoksi osa jää kokonaan vaille ensisijaisia etuuksia. Nuorten kohdalla näin käy erityisesti työttömien kohdalla. Näitä ensisijaisten etuuksien valuvikoja tulisi siis korjata, jos ja kun viimesijaisen toimeentulotuen tarvetta halutaan vähentää.

9. Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen (välimietinnön ehdotukset 19, 20, 21, 22, 23, 24 ja 25)

9.1 Miten työ- ja toimintakyvyn tukemista, seurantaa ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja tulisi vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollossa?

-

9.2 Mitä tulisi ottaa huomioon valmisteltaessa A) monialaista asiakassuunnitelmaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? B) työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäistä tietopohjaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? C) vastuutyöntekijä-mallia eniten tukea tarvitseville?

A) Yhteinen asiakassuunnitelma voi vahvistaa ja nopeuttaa eri toimijoiden välistä tiedonkulkua, tukea palveluiden koordinoitua sekä ehkäistä palveluiden pirstaleisuutta. Tällä hetkellä tiedonkulussa on haasteita, palvelut toimivat toisistaan irrallaan eikä kenelläkään ole kokonaiskuvaa asiakkaan tilanteesta ja palveluista. Välimietinnön mukaan monialaisen asiakassuunnitelman yhtenä tarkoituksena on selkiyttää kokonaistilannetta asiakkaalle ja vahvistaa asiakkaan sitoutumista yhdessä asetettuihin tavoitteisiin. Erityisenä ryhmänä valmistelussa on huomioitava nuoret sekä haavoittuvassa asemassa olevat osana työikäisiä, sillä palvelukokonaisuuden koordinoimien tarpeet ovat heidän kohdallaan merkittäviä. Asiakkaan näkökulmasta on huomioitava erityisesti prosessin asiakaslähtöisyys, suunnitelman selkokieliyys sekä tarvittava tuki. Huomiota tulee kiinnittää myös palveluntuottajien kuulemiseen osana prosessia ja selkiyttää, miten prosessissa hyödynnetään eri palveluntuottajien palveluiden aikana tehtyjä havaintoja ja laadittuja jatkosuunnitelmia.

Kuten välimietinnössäkkin todetaan, tärkeää on selkiyttää eri tahojen vastuut ja määrittää suunnitelman kokonaiskoordinaatiosta vastaava taho. Kokonaiskoordinoimien kannalta erityisen tärkeää on nimetyn vastuutahon hahmottaa palvelujen väliset aukkokohdat ja moniperusteiset ongelmat, kuten päihde- ja mielenterveysongelmien yhteenkietoutuminen tai palveluiden monikielisyiden puutteet. Asiakkaan kokonaispalvelutilanteen arvioinnissa etsivän nuorisotyön kaltainen toimija on positioltaan ja asiantuntemukseltaan suositeltava yhteistyökumppani.

B) Työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäisen tietopohjan rakentaminen on tarkoituksenmukaista. Poikkihallinnollinen tietopohja voi mahdollistaa palvelupolkujen ja etuuksien seurannan ja koordinaation sekä niiden vaikuttavuuden seurannan ja arvioinnin. Tietopohjan tuottaman asiakastiedon turvallisesta käytöstä ja asiakkaan itsemääräämisoikeudesta tiedon omistajana on huolehdittava. Välimietinnössä todetaan, että kansallisesti yhtenäisten työ- ja toimintakykyymmittareiden valinta luo perustan työ- ja toimintakykyä kuvaavan tiedon tuottamiselle. Mittareissa tulee huomioida laaja-alaisesti sosiaalinen vahvistuminen arjenhallinnan, sosiaalisten taitojen, elämänhallinnan ja tavoitteellisuuden sekä opiskelu- ja työelämävalmiuksien vahvistumisen näkökulmista.

C) Vastuutyöntekijä-mallin kehittäminen eniten tukea tarvitseville on tarkoituksenmukaista. Tarve on korostunut nyt, kun palvelujärjestelmä ja sen osat ovat huomattavassa liikkeessä – uudet hyvinvointialueet ovat aloittaneet työnsä, ja työllisyyspalvelut ovat puolestaan siirtymässä kuntiin. Tarvitsemme Suomeen uudenlaista, nykyisiä yhteiskuntarakenteita ja sosiaalista kysyntää vastaavaa työnkuvaa, jossa yhdistyy viranomaisvastuu, rinnalla kulkeva työote, aidosti monialainen verkostotyö sekä mahdollisuus yhteensovittaa etuuksia ja palveluita niin yksilöllisissä tilanteissa kuin organisaatioidenkin toiminnan tasolla. Vain näin voimme tehokkaasti tukea palvelupolkujen yhtenäisyyttä ja ehkäistä putoamista palvelujärjestelmän ulkopuolelle.

On selvää, että vastuutyöntekijä-mallin luominen edellyttää rahallista resursointia, sillä malliin kuuluvia tehtäviä ei voida siirtää millekään tällä hetkellä olemassa olevalle ammattiryhmälle – mallin mukaan toimittaisiin jo, mikäli lait, muut rakenteet ja rahoitusjärjestelyt sen vain mahdollistaisivat. Nuorten osalta tulee tarkastella, sopisiko uusi malli toteutettavaksi ja koordinoitavaksi Ohjaamosta (tai muusta nuorten monialaisen tuen yhteispalvelupisteeltä) käsin, jossa kokonaisvaltaiselle työskentelylle on olemassa joitakin valmiita edellytyksiä.

Vastuutyöntekijä-mallin suhde olemassa oleviin palveluihin ja ammattilaisiin on huomioitava: erityisesti tulee määritellä sen suhde etsivään nuorisotyöhön. Tosiasiallinen tilanne kuitenkin on, että kun vastuutyöntekijöitä tai case managereita ei ole ollut olemassa, on etsivästä nuorisotyöstä vaihkeisesti monella paikkakunnalla tullut eräänlainen nuorten tuen ja turvan peruskivi tai perälauta. Nuoret ovat voineet palata kerta toisensa jälkeen takaisin etsivien luo hakemaan suuntaa, oltuaan välillä jakson jonkun palvelun asiakkaana. Toisaalta etsivästä nuorisotyöstä on paikoin muodostunut myös sellaisia varsinaisia tukipalveluita, joita nykylainsäädäntö ei tunnista.

Etsivä nuorisotyöntekijä ei voi olla uuden mallin tarkoittama vastuutyöntekijä, sillä kunnan hallintorakenteiden ja nuorisotyöllisten toimintamallien kautta hänellä ei ole juurikaan mahdollisuuksia vaikuttaa ratkaisevasti palvelujen järjestymiseen tai niissä tehtäviin päätöksiin. Vastuutyöntekijän yhteistyö etsivän nuorisotyön kanssa on kuitenkin olennaista, sillä on oletettavaa, että rinnalla kulkevat etsivät nuorisotyöntekijät ja vastuutyöntekijät tulevat toimimaan paljolti samojen nuorten kanssa. Yhteistyön paikat ja ammattilaisten roolit tulee siksi määritellä. Palvelujen koordinoimisen kannalta olisi tarkoituksenmukaista, että vastuutyöntekijät olisivat hyvinvointialueen työntekijöitä. Heidän tehtävänkuvansa voisi olla luontevaa liittää alueensa edustaminen kuntien lakisäätöissä nuorten ohjaus- ja palveluverkostoissa, joiden yhtenä tehtävänä on nimenomaan nuorten palveluiden koordinaation ja yhteistyön kehittäminen.

9.3 Mitä muuta tulisi ottaa huomioon alaluvun 5.10 ehdotusten edistämisessä?

-

10. Sosiaaliturvajärjestelmän kannustin- ja byrokratialoukut (välimietinnön ehdotukset 26 ja 27)10.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 26 ja 27 osalta?

-

11. Asumis- ja työperusteinen sosiaaliturva ja kansainvälinen liikkuvuus (välimietinnön ehdotukset 28, 29 ja 30)11.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 28, 29 ja 30 edistämisessä?

-

12. Syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen ansioturva huomioiden (komitean esitys seuraavalle hallitukselle)

12.1 Komitea esittää syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva

huomioiden alaluvussa 6.1. Tarkoituksena on selkeyttää ja yksinkertaistaa vaiheittain etuusjärjestelmää ja sen toimeenpanoa sekä helpottaa siirtymistä etuudelta toiselle. Mitä hyötyjä ja haasteita perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen ja yhdistämiseen voi liittyä?

Perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen on toivottu suunta myös nuorten kannalta. Allianssi näkee myönteisenä, että tästä on löydetty yhteinen sävel myös parlamentaarisesti.

Välimietinnössä perusturvaetuuksien yhdistämistä on vasta luonnosteltu. Olisi tärkeää, että tässä yhteydessä varmistettaisiin, että nuoria kohdellaan sosiaaliturvajärjestelmässä ja sitä uudistettaessa yhdenvertaisesti muihin väestöryhmiin nähden ja ikään perustuvat nuoria syrjivät elementit, kuten työttömyysturvan erilliset ehdot alle 25-vuotiaille, poistettaisiin.

Mikäli yhdistettyihin perusturvaetuuksiin tulee aktiivisuuskriteereitä, niiden tulee olla sellaisia, että nuorilla on tosiasiallinen mahdollisuus täyttää ne. Aktiivisuus tulee nuorten kohdalla ymmärtää laajasti. Nuorten pitkäaikaistyöttömien kohdalla korostuvat matala koulutustaso ja mielenterveysongelmat. Esimerkiksi mielenterveyspalveluihin osallistuminen olisi perusteltua laskea aktiivisuudeksi. Samalla on huolehdittava, että palveluverkko vastaa tarpeisiin ja palveluita on aidosti saatavilla.

Palveluihin osallistumattomuuden sanktioiminen on kohtuutonta erityisesti tilanteissa, joissa palveluita ei tosiasiallisesti ole saatavilla. Tällä hetkellä ongelmana on usein se, että ihmiselle ei ole tarjolla mitään palvelua, johon hän toimintakykynsä puitteissa voisi osallistua. Lisäksi monet palvelut ovat maksullisia. Esimerkiksi kuntoutuspsykoterapia on monen tavoittamattomissa korkean omavastuuosuuden takia.

Allianssi on pettynyt siihen, että opintotuki puuttuu nyt yhdistettävien etuuksien listasta. Opiskelijoiden mukaan ottaminen olisi kuitenkin oleellista, sillä heidän velaton sosiaaliturvansa on merkittävästi muita perusturvaetuuksia alhaisemmalla tasolla. Olisi välttämätöntä saada jatkovalmistelussa edes kustannus- ja vaikutusarviot opiskelijoiden sosiaaliturvan sisällyttämisestä yhdenvertaisesti perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen.

Jos perusturvaetuuksien yhdistäminen saadaan tehtyä kunnolla, sillä voi olla merkittäviäkin hyötyjä niin saajien kuin toimeenpanijoiden näkökulmasta. Yksinkertaisempi ja ymmärrettävämpi järjestelmä voisi poistaa informaatioloukkuja sekä kenties myös vähentää sosiaaliturvan alikäyttöä. Haasteita taas voi syntyä, jos yhtenäistämistä ei syystä tai toisesta uskalleta tai kyetä viemään tarpeeksi pitkälle. Jos lähes kaikki erot etuuksissa todetaankin perustelluiksi ja malli jää puolivillaiseksi, voi lopputulos pahimmillaan olla nykyistäkin sekavampi.

12.2 Mihin suuntaan perusturvaetuuksien yhtenäistämistä tulisi kehittääA) etuuksien ehtojen osalta?B) toimeenpanon osalta?

A) Etuuksien ehtojen osalta on oleellista tunnistaa, että nuoren elämään liittyy paljon nopeita siirtymiä, statuksen vaihdoksia ja niiden limittymisiä. Tällä hetkellä sosiaaliturvajärjestelmän byrokraatia- ja informaatioloukkujen vaikutus on nuorille merkittävä. Perusturvaetuuksien yhtenäistämisen yhteydessä tulee varmistaa, että etuusjärjestelmä huomio nuorten muuttuvat elämäntilanteet nykyistä paremmin eikä muodosta esteitä tai tarpeettomasti vaikeutta siirtymiä. On myös varsin tyypillistä, että nuoreen kohdistuu samanaikaisesti useampi sosiaalinen riski. Silloin olisi oleellista, että järjestelmä mukautuisi ihmisen tosiasialliseen elämäntilanteeseen nykyistä paremmin. Näin voitaisiin vähentää väliinputoajien määrää.

B) Etuuksien hakemisprosessista tulee tehdä hakijan kannalta ymmärrettävämpää ja selkeämpää. Yksi keino tähän olisi ottaa käyttöön ennakoiva etuusehdotus, jonka myötä asiakas saisi tietoonsa kaikki ne etuudet, johon hän on oikeutettu.

13. Ehdotusten priorisointi13.1 Välimietinnössä on komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille. Mitä kolmea ehdotusta tulisi edistää ensimmäisenä ja miksi?

Ehdotuksia 11 (nuorten sosiaaliturva, etuudet ja palvelut), 12 (opintotuen uudistaminen) ja 16 (yleisen asumistuen selvityskokonaisuus) tulisi priorisoida. Kuitenkin esityksen 11 osalta on tärkeää huomioida, että vaikka Allianssinkin mielestä koulutukseen hakeutuminen on oleellista, Allianssi ei näe, että tätä ensisijaisuutta tulisi toteuttaa sanktioinnin kautta kuten nykyään toimitaan. Ehdotukseen kytkeytyvä VN-TEAS-selvitys on jo alkanut, mutta silti kokonaisuutta on tärkeää priorisoida.

Näiden kolmen ehdotuksen lisäksi toimeentulotukea käsittelevät ehdotukset 17 ja 18 ovat hyvin oleellisia, samoin vastuutyöntekijämalliin liittyvä ehdotus 23.

14. Julkisen talouden kestävyys14.1 Sosiaaliturvauudistuksessa tehtävät ratkaisut voivat joko vahvistaa tai heikentää julkista taloutta pitkällä aikavälillä. Komitea on linjannut, että uudistuksen tulee osaltaan varmistaa julkisen talouden kestävyys työllisyyttä ja väestön työ- ja toimintakykyä vahvistamalla. Tulisiko sosiaaliturvan uudistamisella tavoitella parannusta julkisen talouden kestävyteen pitkällä aikavälillä ja jos kyllä, niin miten?

Suomessa on tällä hetkellä noin 60 000 syrjään jätettyä nuorta ja jopa joka neljäs nuori kärsii mielenterveyden häiriöistä. Olisikin ensiarvoisen tärkeää varmistaa, että uudistus vähentää nuorten syrjäytymistä. OECD on arvioinut mielenterveyden häiriöiden kustantavan Suomelle 11 miljardia euroa vuodessa. Valtiontalouden tarkastusvirasto on arvioinut yhden syrjäytyneen nuoren kustannukseksi 1,1 miljoonaa euroa elinkaaren aikana. Mikäli kehitys saadaan käännettyä nuorten syrjäytymisen ja mielenterveyden osalta, olisi sillä merkittäviä positiivisia vaikutuksia Suomen taloudelliseen tulevaisuuteen.

15. Komitean linjaukset toisen kauden työlle

15.1 Komitea on linjannut toisen kautensa työstä alaluvussa 6.2. Mikä luetelluista kokonaisuuksista on tärkein ja miksi?

Luetelluissa kokonaisuuksissa on monta oleellista asiaa. Niistä nuorten kannalta oleellisin on lienee viimesijaisen sosiaaliturvan asema sosiaaliturvajärjestelmässä. Nuoret ovat ylikorostuneita toimeentulotuen saajissa. Tämä vaatii erityistä huomiota sosiaaliturvaa uudistettaessa, sillä toimeentulotuki on passivoiva. Saajan ei käytännössä kannata ottaa vastaan lyhyttäkään työtä, koska palkka leikataan lähes suoraan pois tuesta ja tulojen selvittäminen aiheuttaa katkoksia etuuden saamiseen. Ei ole yhteiskunnallisesti mielekästä, että sosiaaliturvajärjestelmämme asettaa nuoret tilanteeseen, jossa ei taloudellisesti katsottuna kannata opiskella tai työllistyä työhön, jonka palkka on alle toimeentulotuen.

15.2 Mihin suuntaan lueteltuja kokonaisuuksia tulisi kehittää?

-

16. Mitä muuta haluat todeta sosiaaliturvauudistuksesta?

Sosiaaliturvauudistusta ollaan ylipäätään tekemässä toimeentuloturva käyttäviä ihmisiä varten. Jotta tämä näkökulma säilyy kirkkaana, tulee heitä edustavien järjestöjen olla jatkossakin tiiviisti mukana uudistustyössä.

Allianssi haluaa kiittää siitä, että uudistusta on tehty poikkeuksellisen avoimesti. On tärkeää, että komitea halusi toteuttaa erillisen lasten ja nuorten kuulemisen uudistuksen tueksi. Tulevaisuudessa tarvitaan vielä erillinen nuorten aikuisten kuuleminen, jotta myös heidän eletty todellisuutensa ja sen haasteet saadaan päätöksenteon tueksi. Vain nuoret laajasti huomioimalla on mahdollista luoda sosiaaliturvajärjestelmä, joka vastaa myös tulevaisuuden tarpeisiin.

Tähänastinen työ kiteytyy nyt käsillä olevaan välimietintöön. Allianssi pitää sitä pääpiirteissään oikean suuntaisena. On tosin todettava, että uudistus olisi voinut edetä nopeamminkin. Välimietinnössä esitetään yhä lukuisten erilaisten selvitysten tekemistä. Selvitykset ovat tärkeitä ja uudistuksen tulee tulla tietoperustainen, mutta olisi myös korkea aika siirtyä selvityksistä konkreettisempiin esityksiin. Suurin osa välimietinnön esityksistä on vielä sellaisella tasolla, josta on vaikea arvioida, miten ne lopulta tulevat vaikuttamaan sosiaaliturvan saajiin.

Välimietinnössä ei näy juuri ollenkaan ns. mielenterveyden kriisi, joka koskettaa erityisesti nuoria. Nuorten mielenterveys ja jaksaminen ovat huolestuttavalla tolalla. Nykyinen sosiaaliturvajärjestelmä ei kuitenkaan kovin hyvin tue esimerkiksi osittaisen työkyvyn hyödyntämistä. Toimeentulolla ja mielenterveydellä on yhteys, ja uudistuksella voidaan joko pahentaa mielenterveyden kriisiä tai edesauttaa sen ratkaisemista. Tämän täytyy olla työn seuraavassa vaiheessa suuremmissa fokuksessa. Myös ehdotusten mielenterveysvaikutuksia tulee arvioida osana päätöksentekoa.

Sosiaaliturvauudistuksessa tulee huomioida nuoret omana erityisryhmänään. Nuoruus on lyhyt elämänvaihe, johon liittyy paljon siirtymiä: peruskoulusta toiselle asteelle, toiselta asteelta korkeakoulutukseen, vanhempien luota omaan asuntoon, opiskeluista työelämään. Koska nuoren elämään liittyy paljon nopeita siirtymiä, statusten vaihdoksia ja niiden limittymistä, sosiaaliturvajärjestelmän byrokratialoukkujen ja informaatioloukkujen vaikutus nuorten arkeen on merkittävä. Nuorten työurat ovat tyypillisesti lyhyitä ja katkonaisia eikä heille siksi ole juuri kertynyt varallisuutta. Tämä korostaa sosiaaliturvan merkitystä elämän nivelvaiheissa ja yllättävissä tilanteissa. Nuoret ovat elämän siirtymävaiheissa hyvin riippuvaisia sosiaaliturvasta ja käyttävätkin verrattain paljon sosiaaliturvaetuuksia.

Uudistuksessa tulee purkaa byrokrania- ja kannustinloukkuja. Kaikenlaisten työ- ja opiskelumahdollisuuksien vastaanottamisen tulee olla nuorille mahdollista ja kannattavaa. Sosiaaliturvajärjestelmän tulee vastata paremmin työelämän epävarmuuteen ja tarjota turvaa yhtä lailla työuraansa aloitteleville, epätyypillisissä työsuhteissa oleville, osatyökykyisille ja yrittäjänä toimiville nuorille.

Toimeksiannossa on linjattu, että uudistus toteutetaan perusturvaa heikentämättä. Tästä on syytä pitää kiinni.

Hiltunen Titta
Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi ry